

KSIĄDZ LUIGI GIUSSANI
15.10.1922–22.02.2005

SŁOWO WPROWADZAJĄCE

Setna rocznica urodzin ks. Luigiego Giussaniego (1922–2005)¹ – nauczyciela i wychowawcy oddanego bez reszty praktycznej działalności dydaktycznej i edukacyjnej, a zarazem inicjatora znanego w całym świecie kościelnego ruchu *Comunione e Liberazione* – mająca miejsce w październiku minionego roku, stała się doskonałą okolicznością do wydobycia i ukazania oryginalności jego przesłania pedagogicznego. Nic zatem dziwnego, że celem oddawanego do rąk Czytelników specjalnego numeru *Roczników Pedagogicznych* jest przywołanie i omówienie, choćby w zarysie, oryginalności jego myśli pedagogicznej i dokonania edukacyjnych.

Niniejszy numer *Roczników pedagogicznych* umożliwia odkrycie głębi i bogactwa nie tylko myśli pedagogicznej, lecz także cennych doświadczeń i dzieł tej charyzmatycznej i wyjątkowej postaci. Jest to tym istotniejsze, że zarówno jego oryginalne poglądy dotyczące rozumienia złożonych kwestii wychowania, jak i zainicjowane dzieła edukacyjne wytrzymują próbę czasu oraz nie przestają zapładniać umysłów współczesnych teoretyków i praktyków wychowania.

Oprócz pedagogów z włoskich uniwersytetów, swoje zainteresowanie myślą pedagogiczną ks. Giussaniego zaprezentowali ciągle jeszcze nieliczni znawcy problematyki z UKSW, Akademii Katolickiej w Warszawie, Uniwersytetu w Opolu, Katolickiego Uniwersytetu w Ruzomberku i Katolickiego Uniwersytetu Jana Pawła II w Lublinie.

W aspekcie merytorycznym ten specjalny numer *Roczników Pedagogicznych* otwiera Carlo Mario Fedeli z Uniwersytetu Turyńskiego². Bardzo zasadnie

---

¹ Ks. LUIGI GIUSSANI studiował na Wydziale Teologicznym w Venegono, gdzie później pełnił przez wiele lat funkcję wykładowcy. W 1954 na własną prośbę przestał uczyć w Seminarium, a zaczął – w Liceum plastycznym. W latach 1964–1990 wykładał Wstęp do teologii na Uniwersytecie Katolickim w Mediolanie. W 1954 roku zainicjował ruch *Comunione e Liberazione* (Komunia i Wyzwolenie), obecny dziś we Włoszech i w ponad dziewięćdziesięciu krajach świata.

² CARLO MARIO FEDELI jest profesorem związanym z Wydziałem Filozofii i Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Turyńskiego, gdzie wykłada historię pedagogiki oraz pedagogikę szkolną i dydaktykę. Studiował filozofię na Uniwersytecie Katolickim w Mediolanie, gdzie uczęszczał na wykłady ze Wstępu do teologii ks. Luigiego Giussaniego. Jest wieloletnim badaczem myśli Romano

zarysowuje wybrane elementy biografii ks. Giussaniego, mające wpływ na kształtowanie się jego koncepcji pedagogicznej. Zauważa, że: „Czas, który mija od śmierci ks. Giussaniego coraz wyraźniej pokazuje przydatność jego koncepcji wychowawczej i jej znaczenie dla współczesności”. Artykuł pozwala prześledzić okoliczności wpływające na początek i rozwój działalności edukacyjnej tego wyjątkowego mediolańskiego uczonego, a zarazem obrońcy ludzkiej rozumności, samoświadomości, wolności i odpowiedzialności. Inni autorzy (M. Campagnaro, A. Rynio, D. Klejnowski-Różycki, A. Szpotański, R. Libertini, Z. Chanasová) także wskazują na bogate biograficzne źródła pedagogii ks. Giussaniego. Upatrują je w jego życiowych doświadczeniach, spotkaniach, znaczącym wpływie rodziców i wychowawców, jak również różnorodnych okolicznościach wpływających na kształtowanie się jego pedagogii i wybór ważnych życiowych decyzji. Jedną z takich okoliczności były spotkania Giussaniego z młodzieżą licealną dojeżdżającą do szkół pociągami. Spotkania te dały inicjującemu swą działalność duszpasterską i edukacyjną księdzu obraz ignorancji religijnej młodych Włochów lat pięćdziesiątych minionego stulecia i skłoniły go do radykalnego zwrotu w osobistych planach życiowych. Pod wpływem tych spotkań i własnych przemyśleń zrezygnował z obiecującej kariery akademickiej i zaangażował się w nauczanie religii w liceum plastycznym Berchet w Mediolanie. Istotnym czynnikiem kształtującym postawę ks. Giussaniego jako nauczyciela była też jego osobista, jeszcze wczesnoseminaryjna, refleksja nad słowami *Prologu* do Ewangelii Świętego Jana – „A Słowo stało się Ciałem”. Usłyszana w seminarium interpretacja J 1,14, dotycząca Słowa, które stało się Ciałem, dokonana przez jednego z wykładowców, wzbudziła w Giussanim doświadczenie pewności Obecności Boga. Wtedy to, jak o tym opowiadał później, „chwila przestała być banalna”. Jeszcze innym czynnikiem była doskonała znajomość rodzimej i światowej literatury pięknej (D. Alighieri, A. Manzoni, G. Leopardi, C. Pavese, O. Miłosz, F. Dostojewski, Tołstoj, G. K. Chesterton, F. Lagerkvist, R. M. Rilke i inni) i pedagogicznej (R. Guardini, B. Spock, J. A. Jungmann, J. Devej).

Guardiniego, na którego temat opublikował wiele esejów i artykułów (najnowszy: *Guardini educatore* [Guardini wychowawca], Lecce: Pensa Multimedia, 2018 – Nagroda SIPED – Società Italiana di Pedagogia [Włoskie Towarzystwo Pedagogiczne] 2019 za dzieła o dużym znaczeniu naukowym w dziedzinie pedagogiki). W 2007 r. uczestniczył jako główny prelegent w Sympozjum Naukowym na temat myśli wychowawczej ks. Giussaniego „Education and Reality”, które odbyło się w School of Education Uniwersytetu Kenyata w Nairobi, w Kenii. Niedawno brał udział w pierwszym ze spotkań cyklu „Educare oggi. La proposta e il metodo di don Luigi Giussani” [Wychowywać dzisiaj. Propozycja i metoda ks. Luigiego Giussaniego], poświęconym „Metodzie wychowawczej”, które zostało zorganizowane przez Associazione Il Rischio Educativo i Centro Culturale di Milano [Stowarzyszenie Ryzyko Wychowawcze i Centrum Kulturalne w Mediolanie].

Ksiądz dr Adam Szpotański reprezentujący od niedawna Oddziałowe Biuro Badań Historycznych Instytutu Pamięci Narodowej we Wrocławiu, a zarazem będący współpracownikiem Centrum Badania Historii „Solidarności” i Oporu Społecznego w PRL na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, wśród licznych stref oddziaływania ks. Giussaniego, wymienia m.in. sferę eklezjalną, kulturę, misję, aktywność społeczną i charytatywną. Artykuł przybliży i ukazuje, w jaki sposób ks. Giussani rozumiał eklezjalność i jak oddziaływał na wspólnotę Kościoła. Druga część artykułu została poświęcona zagadnieniom kultury, misji i caritas, które stały się podstawą zaangażowania społeczno-charytatywnego i wyraziły się w konkretnych i różnorodnych dziełach trwających po dzień dzisiejszy. Natomiast trzecia część omawianego artykułu przedstawia bogatą twórczość naukowo-dydaktyczną oraz jej popularyzację. Autor zaznacza też, że „choć od śmierci włoskiego kapłana minęło już ponad siedemnaście lat, to jednak jego idee pozostają ciągle żywe i stale są przedmiotem refleksji naukowej i duchowej”.

Autorzy artykułów przywołując wybrane fakty z życia ks. Giussaniego ukazują go jako dobrego syna, a zarazem „genialnego” wychowanka, pozwalającego się prowokować i wychowywać różnym okolicznościom życia i spotykanym osobom. W wielu artykułach zamieszczonych w omawianym numerze Roczników podkreślono, że spuścizna pedagogiczna ks. Giussaniego jest nie tyle teorią, co przede wszystkim wyjątkowo nośną praktyką. Znaczący życia i działalności zauważają, że geniusz wychowawczy ks. Giussaniego objawiał się nie tylko na szkolnych lekcjach, wykładach akademickich, konferencjach, rekolekcjach, kazaniach, lecz także podczas różnych niezaplanowanych spotkań, a nawet w spowiedziach. Zwracają uwagę na jego umiejętność jasnego i wyrazistego ukazywania rozumności wiary spustoszonej przez współczesny racjonalizm, fideizm, czy nihilizm, oraz na dążenie, by wobec zredukowania chrześcijaństwa do moralności i różnych rodzajów ideologii uczyć młodzież niełatwej sztuki osądzania, czyli porównywania napotykanego rzeczywistości z prawdziwymi pragnieniami ich serc, co miało stanowić podstawę jego metody wychowawczej.

Zajmujący się filozofią profesor pedagogiki ogólnej Marcello Tempesta z Università degli Studi del Salento (Lecce)³, w swoim artykule poświęconym

---

³ Prof. MARCELLO TEMPESTA, urodzony w Campi Salentina, studiował na Uniwersytecie Katolickim w Mediolanie (gdzie ukończył filozofię), na Uniwersytecie w Louvain-la-Neuve i Lecce (gdzie uzyskał doktorat z etyki i antropologii). Były wykładowca w szkołach średnich i badacz uniwersytecki, jest profesorem nadzwyczajnym pedagogiki ogólnej i społecznej na Wydziale Historii, Społeczeństwa i Humanistyki Uniwersytetu w Salento, gdzie wykłada pedagogikę ogólną i pedagogikę międzykulturową. Uzyskał uprawnienia profesora zwyczajnego w pokrewnej dyscyplinie pedagogiki i historii pedagogiki. Jego główne zainteresowania badawcze dotyczą filozofii

antropologicznym podstawom pedagogii ks. Gussaniego zaznaczył, że u podstaw jego myśli wychowawczej leży koncepcja osoby świadomej tego, że jest darem Kogoś Innego. Dlatego zdaniem tego autora, zanim zapytamy o to, jak wychowywać, należy najpierw zadać pytanie: Kim człowiek jest? Z wypowiedzi przywołanego autora dowiadujemy się, że ks. Giussani, który sam siebie uznawał za wychowawcę, nie był nim jedynie w sensie technicznym czy akademickim, zaś jego prace nie powstały przy biurku, lecz wynikały z doświadczenia. Doświadczenie, pozwalające rozumieć znaczenie rzeczywistości, jest właśnie najlepszą metodą wychowawczą. Profesor Tempesta, wspominając „wychowawcze stany wyjątkowe” i zauważane także przez ks. Giussaniego poważne problemy współczesnej młodzieży, takie jak utrata smaku życia, a nawet nihilizm, wskazuje na to, co może stanowić ocalenie. Podobnie jak ks. Giussani widzi je w towarzystwie osób wierzących, jest w stanie ukazać młodemu człowiekowi pragnienia ludzkiego serca i pomóc wyrwać go z nihilizmu, moralizmu czy konsumpcjonizmu.

Alina Rynio, znana z wcześniejszych publikacji poświęconych podejmowanej problematyce, tym razem analizuje temat ideału wychowania według ks. Giussaniego i zmierzy się z postawionymi przez siebie pytaniami, spośród których najistotniejszymi są: Jak autor znanej na całym świecie publikacji jaką jest *Ryzyko wychowawcze* rozumiał i definiował fenomen wychowania? Co w jego przesłaniu pedagogicznym było wartością lub dobrem, które w najwyższej mierze czyniło zadość wymogom człowieka? Jaki był ideał doskonałości, za którym ks. Giussani podążał? Wreszcie, jakiego człowieka chciał wychować?

Syntetyczna odpowiedź na ostatnie pytanie brzmi: chciał wychowywać człowieka kochającego prawdę, świadomego nie tylko samego siebie oraz swoich błędów i grzechów, ale też niemogącego ufać wyłącznie własnemu wysiłkowi moralnemu. Człowiek wychowywany, o jakim myślał ks. Giussani, „smuci się z powodu braku dobra, ale jak żebrak staje przed Bogiem, do którego świadomie przynależy”. Ponadto gotowy jest na poświęcenie, by zrealizować Ideał, który poznał i pokochał.

Kolejny włoski znawca analizowanego tematu, ks. dr Matteo Campagnaro z Akademii Katolickiej w Warszawie, wykorzystując kluczowe publikacje

---

wychowania w ponowoczesności, problemów wychowawczych społeczeństwa wielokulturowego, nauczania przedmiotów humanistycznych w szkole, pedagogiki studiów, kształcenia nauczycieli, motywacji do zdobywania wiedzy. Opublikował między innymi: *Lo studio come problema di educazione. Fenomenologia e pedagogia dell'esperienza studiosa* (2008), *L'educazione alla convivenza civile in Europa* (2008), *La formazione del docente nella scuola europea del terzo millennio* (2011), *Teacher Education in Puglia. Università e Scuola per lo sviluppo della professionalità docente* (2016), *Motivare alla conoscenza. Teacher Education* (2018).

ks. Giussaniego, omawia przekaz wiary w zsekularyzowanym społeczeństwie. Zaznacza, że w dynamice przekazywania wiary ważne są dwa aspekty, bez których wiara jest niemożliwa: doświadczenie i świadek. Podkreślił też, iż ksiądz Giussani często wskazywał, że największą przeszkodą na drodze wiary jest – co może brzmieć paradoksalnie – „brak zainteresowania sobą, swoim ja, brak ukochania samego siebie”. Ksiądz Campagnaro zauważa też, że ksiądz Giussani, poruszony potrzebą komunikowania piękna i prawdziwości chrześcijańskiego orędzia, sprowokowany powiększającą się dychotomią między wiarą a życiem osób deklarujących się jako wierzący, wyszedł ku poznawczym i intelektualnym peryferiom, by poszukiwać utraconego człowieczeństwa. Problemem praktyki wychowawczej Giussaniego było więc kształtowanie podmiotu, a nie niezrozumiałość przedmiotu; w procesie wychowywania przekazywanie wiary dokonuje się dzięki spotkaniu człowieka z Chrystusem za pośrednictwem świadka – wychowawcy. Wychowawca, jako świadek, poświęcając się z radością wychowankowi, pomaga mu na nowo zrodzić się do pełnego życia i stania się dorosłym.

Tematem artykułu ks. prof. Dariusza Klejnowskiego-Różyckiego, teologa i ikonopisa z Uniwersytetu Opolskiego⁴, jest triada: piękno, muzyka i praca w pedagogii ks. Giussaniego. Reflektując nad tymi pojęciami autor artykułu twórczo zauważa, że ks. Giussani, który nie opracował spójnego systemu filozoficznego czy teologicznego, redefiniował wiele pojęć, wykorzystując je w swojej pedagogii instrumentalnie. W sposób instrumentalny posługiwał się również muzyką do odkrywania i ukazywania prawdy o ludzkim doświadczeniu, choćby w zakresie odkrycia strukturalnej, ontologicznej zależności człowieka. W ten sposób interpretował Koncert skrzypcowy D-dur op. 61 Ludwiga van Beethovena. Ksiądz Giussani, wydobywając z abstrakcyjnej muzyki pozamuzyczne treści, budził wszczepione w człowieka pragnienie nieskończoności utożsamiane z pragnieniem transcendencji. Ukazywał też formacyjny aspekt

---

⁴ DARIUSZ KLEJNOWSKI-RÓŻYCKI, prezbiter diecezji gliwickiej, profesor Uniwersytetu Opolskiego, doktor habilitowany nauk teologicznych, muzyk instrumentalista, rektor Śląskiej Szkoły Ikonograficznej, sinolog, buddolog, Dyrektor Instytutu Badań nad Teologią i Duchowością Dalekiego Wschodu, cenzor kościelny diecezji gliwickiej, kurator Międzynarodowego Think Tanku „Definicje Katechetyczne”. Absolwent Państwowej Szkoły Muzycznej I i II stopnia w Zabrze (fortepian). Studiował w Opolu, Lublinie, Krakowie, Paryżu, Pekinie, Tajpej i Londynie. Autor 16 monografii, 200 artykułów, 6 audiobooków, głównie w zakresie teologii dogmatycznej, teologii chińskiej i azjatyckiej, teologii ikony, a także ekumenizmu i religii niechrześcijańskich. Autor licznych dzieł ikonograficznych wystawianych w Polsce i za granicą oraz stanowiących przestrzeń liturgiczną kościołów. Współzałożyciel Stowarzyszenia Sinicum im. Michała Boyma SJ, pomagającego Kościołowi w Chinach.

muzyki klasycznej oraz treść piosenek, od lat towarzyszących spotkaniom ruchu Komunia i Wyzwolenie.

Kolejny autor, ks. prof. Adam Skreczko z UKSW, opierając się na osobistym doświadczeniu duszpasterskim i pracy naukowej poświęconej małżeństwu i rodzinie, zwrócił uwagę na istotne pojęcie w koncepcji wychowania ks. Giussaniego jakim jest kluczowa dla czynności i metody wychowawczej wolność. Ksiądz Skreczko pisze, i trudno się z tym nie zgodzić, że „z wolności wychowanek wypływa zaangażowanie, ryzyko i w końcu przyłgnięcie”.

Z kolei Rosangela Libertini, specjalistka w zakresie literaturoznawstwa z Uniwersytetu Katolickiego w Rużomberku⁵ i Zuzana Chanasová⁶ reprezentująca Wydział Pedagogiki Przedszkolnej i Elementarnej tegoż Uniwersytetu wskazują na istniejący związek między cytowaną włoską literaturą piękną (poezją i prozą) a twórczością księdza Giussaniego. Czynią to na przykładzie analizy wykładanego na wielu uniwersytetach katolickich i przełożonego na j. polski *Zmysłu religijnego*.

Kończąc Słowo wprowadzające w specjalny numer *Roczników Pedagogicznych* upamiętniających setną rocznicę urodzin ks. Luigiego Giussaniego, założyciela, animatora i inicjatora ruchu *Comunione e Liberazione*, a zarazem autora licznych

---

⁵ Dr ROSANGELA LIBERTINI, studiowała na Wydziale Literatury i Filozofii Uniwersytetu La Sapienza w Rzymie. Uzyskała doktorat z literatury włoskiej na Uniwersytecie w Debreczynie na Węgrzech. Pracuje jako asystent naukowy w Katedrze Języków Obcych Wydziału Pedagogicznego Katolickiego Uniwersytetu w Rużomberku. Interesuje się głównie włoską literaturą dla dzieci na tle literatur krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Wśród jej prac poświęconych temu zagadnieniu trzeba wymienić: *Cenerentola/Cenerentolo=Popoluška/Popolvar* (2019), *Pinocchio, Buratino – two different stories from the same fairy wood* (2021). Zajmuje się także literaturą z Abruzji. Temu zagadnieniu poświęciła m.in. publikację *Adventures of poor Christians* (2016), która w 2017 roku otrzymała Nagrodę Hombres Itinerante w sekcji poświęconej Ignazio Silone, w kategorii Eseistyka. Jest także tłumaczem z języka słowackiego i polskiego. Wśród swoich różnorodnych prac przetłumaczyła tekst *Solidarietà – La Polonia che sognamo* (2015) kardynała Józefa Glempa oraz ze słowackiego *Lwy nadchodzą* profesora Vladimira Palko (2016).

⁶ Dr hab. ZUZANA CHANASOWA ukończyła kierunek: nauczanie w szkole podstawowej na Wydziale Pedagogicznym MBU w Bańskiej Bystrzycy (1999). Pracuje jako adiunkt w Instytucie Pedagogiki Przedszkolnej i Szkoły Podstawowej na Wydziale Pedagogicznym Katolickiego Uniwersytetu w Rużomberku, gdzie wykłada przedmioty: literatura dziecięca, teatr kreatywny. Interesuje się głównie wychowywaniem do cnót, edukacją teatralną i literacką, które to zagadnienia rozwinęła po części w publikacjach: *Tecniche di drammatizzazione nella scuola dell'infanzia* (2011), *Albert Höfer Geštaltpedagogy in Religious Education* (2013), *Capitoli selezionati della letteratura concentrati sull'educazione alla virtù* (2014), *L'importanza dei metodi letterari e di drammatizzazione nell'educazione* (2018). Obecnie pracuje nad porównywaniem dzieł literackich słowackich i włoskich. Wśród różnych prac dotyczących literatury dziecięcej trzeba wspomnieć *Selected literary texts of Italian literature for children as a tool of inhibition in the process of latent aggression in groups of pre-school children* (2020).

publikacji⁷ i długoletniego nauczyciela akademickiego związanego z bratnim KUL-owi Uniwersytetem Sacro Cuore w Mediolanie żywię nadzieję, że popularyzując jego dzieło i myśl, przyczyniamy się do ukazania atrakcyjności jego postaci i aktualności jego pedagogii. Niech stworzenie naukowej formy upamiętnienia tej niezwyklej postaci gotowej oddać życie za dzieło Kogoś Innego⁸ stanie się istotnym elementem w rozwoju jakże potrzebnej dziś refleksji nad bogactwem dokonań prowadzonych w obrębie pedagogiki opartej na żywym chrześcijaństwie rozumianym jako wydarzenie będące pełną kontynuacją wiary pierwszych uczniów. Jest to wydarzenie, które potrafi jeszcze fascynować, wypełniać, przemieniać i rodzić nowość, której tak bardzo potrzebujemy w każdym wymiarze życia nie wyłączając płaszczyzny pedagogicznej.

Alina Rynio
Redaktor Naukowy numeru

---

⁷ Szczegółową wiedzę na temat dzieł Luigiego Giussaniego można znaleźć na stronie internetowej www.scritti.luigigiussani.org.

⁸ Owym Innym dla ks. Giussaniego jest Chrystus, o którym mówił, że jest On „życiem mojego życia. W nim sumuje się wszystko, czego bym chciał, wszystko czego szukam, wszystko to, co poświęcam, co rozwija się we mnie z miłości do osób, które przy mnie postawił” (L. Giussani, *L'uomo e il suo destino. In cammino*. Genowa: Marietti 1920, 1999, s. 87. Zob. też: L. Giussani, *Oddać życie za dzieło Kogoś Innego*, J. Carrón (red.). Tłum. Zofia Anuszkiewicz, Wojciech Janusiewicz. Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża, 2022).